

Lezing J.F. Nuboer, 6 februari 2016, Eggert Zaal, Nieuwe Kerk, Amsterdam.

HET LEVEN VAN GALEISLAVEN

Overste, Schipper, Majoor, Dames en Heren

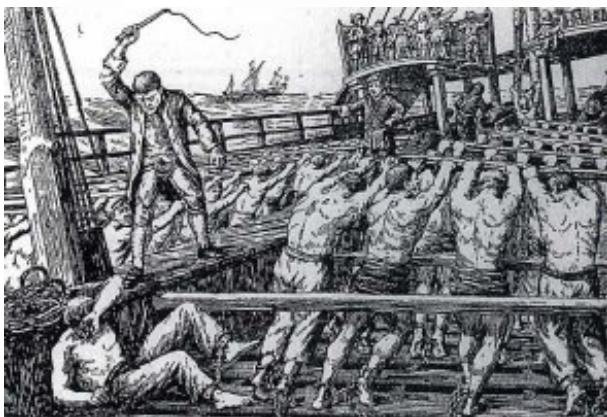
Het is nu bijna 340 jaar geleden dat 26 Hongaarse predikanten door toedoen van admiraal de Ruyter werden bevrijd op 11 februari 1676. Deze predikanten hadden, om hun geloof, al negen maanden lang in Napels als slaven op Spaanse galeien gezeten. In die tijd omvatte het koninkrijk Napels het gehele zuidelijke deel van de laars van Italië. Het was een deel van het koninkrijk Spanje. Er was toen dus een Spaanse onderkoning in Napels.

Die predikanten waren dus galeislaven. Daarom dacht ik er goed aan te doen u iets te vertellen over het leven van galeislaven.

Hier ziet u Ben Hur, Charlton Heston, u hebt deze film misschien wel gezien, maar dit geeft niet de historische werkelijkheid weer, evenmin trouwens als de film Michiel de Ruyter. Het is echter wel interessant voor het bioscooppubliek en daar gaat het om.

Ik zal u vandaag de historische werkelijkheid vertellen.

Hier ziet u weer zo'n afbeelding. Het is niet waarschijnlijk dat er ooit zo geroeid is, maar drie dingen zijn hier wel echt waar : de blote ruggen, de kettingen en de zweep, Ik kom daar later op terug.

Bij mijn onderzoek heb ik helaas alleen Franse bronnen kunnen raadplegen, die geven details over de tientallen Franse galeien in Marseille, dus ik zal u eerst vertellen hoe het leven was van Franse galeislaven en daarna zal ik u vertellen over

het leven van onze predikanten die op Spaanse galeien zaten in Napels.

U ziet hier een galei van de Maltezer Orde, een model uit het maritiem historisch museum in Venetië. De galeien in Napels zagen er ongeveer ook zo uit.

Het was een oorlogsschip van 50 meter lang en 10 meter breed. Het kon zeilen en het kon ook geroeid worden. Vaak werd er tegelijkertijd geroeid en gezeild.

De militaire waarde van de galeien was zeer beperkt, maar voor vlagvertoon waren ze uitermate geschikt.

Van een galei was vooral de achterkant voorzien van magnifieke, mooi beschilderde versierselen.

Dit is achterkant van La Réale, gebouwd in 1694, de mooiste en grootste galei die speciaal voor koning Lodewijk de Veertiende was gereserveerd.

U ziet hem hier, de Zonnekoning en de L van Louis. Hij had een hofhouding van tienduizend man.

Achterop, daar was het verblijf van de commandant en de officieren en daar konden grote ontvangsten worden gehouden.

Dat men van daaruit een mooi uitzicht had op de hoofden en de gezichten van de honderden galeislaven, maakte veel indruk op de gasten, die vonden dat prachtig. Het ging nog verder, want op een bepaald fluitsignaal moesten alle galeislaven in elkaar duiken zodat er geen enkel hoofd meer te zien was en daarna moesten ze op een ander fluitsignaal allemaal hun rechter of

linkerarm omhoog steken, dan waren er alleen honderden armen te zien. Dit allemaal tot groot vermaak van diegenen die uitgenodigd waren op deze ontvangst. Deze show vergrootte het prestige en het aanzien van de gastheer in hoge mate. Hiermee heb ik u een indruk gegeven van de manier waarop de aristocratie neerkeek op gevangenen in de tijd van Lodewijk de Veertiende. Deze koning vond het jammer en onjuist dat gevangenen in de gevangenis voor het publiek niet zichtbaar waren. Op de galeien waren ze dat wel en daar konden ze worden getoond als afschrikwekkend voorbeeld van wat er gebeurde als men van het rechte pad afdwaalde.

U ziet hier twee masten met een heel lange ra, voor het zogenaamde Latijnse tuig waarbij het zeil los onder één enkele ra hangt. De zeileigenschappen waren ronduit slecht, alleen tot windkracht drie à vier en een gunstige windrichting konden de zeilen worden gebruikt.

Maar ook als er geroeid werd waren er grote beperkingen want als er maar enige zeegang stond, kon men niet meer veilig varen er dan moest er een oppertje gezocht worden in een beschutte baai.

Er werd geroeid met ongeveer 16 slagen per minuut. Alle orders werden met verschillende fluitsignalen gegeven.

U ziet hier een lange loopbrug, de zogenaamde “coursier” in het midden van voor naar achter, daarop liepen de opzichters, onderofficieren die, zeer behendig, de roeiers met nauwkeurig gerichte zweepslagen op hun blote ruggen ertoe aanzetten zich in te spannen.

Bij lange afstanden, bijvoorbeeld tussen Messina op Sicilië en Napels, dat is 170 mijl, werd telkens de helft van de mannen om de beurt aan het roeien gezet, dat was dan een soort kruisvaart, ongeveer 3 knopen, zo’n reis duurde dan drie dagen.

Hier ziet u een ram op de waterlijn waarmee het schip een vijandelijk schip kon doorboren en met een beetje geluk tot zinken kon brengen.

De bewapening van een galei bestond uit vijf kanons, op de bak, helemaal voor op het schip, één groot kanon en vier kleintjes ter weerszijden, alle vijf recht naar voren gericht. Deze bewapening was zeer bescheiden, vergeleken met de bewapening van de zeilende oorlogsschepen die veelal 70 kanons hadden. Er

waren soldaten aan boord die met hun musketten ook een bijdrage leverden aan de bewapening.

Militair gesproken was het enige voordeel van een galei, dat hij bij windstil weer, wanneer de zeilende oorlogsschepen niet vooruit konden komen, wel voortgang kon maken, al was het niet veel, slechts vijf knopen, ongeveer 10 kilometer per uur. Tijdens een zeeslag, als er onvoldoende wind was, werden galeien dan ook gebruikt om schepen weg te slepen uit de strijd wanneer die schepen te zeer beschadigd waren om nog fatsoenlijk aan de strijd te kunnen deelnemen.

De bemanning van een galei, die bestond uit drie groepen : roeiers, matrozen en soldaten. Van de roeiers waren er vier categorieën:

Ten eerste de slaven, gekocht op de slavenmarkt, dat waren bijna allemaal Moslims. Zij kwamen uit Oost-Europa, Bosnie, Bulgarije, Roemenië, Noord-Afrika en ook Turkije. Ze werden allemaal aangeduid met de naam Turk. Deze mannen waren nauwkeurig geselecteerd, alleen de grootsten en de sterksten werden voor veel geld aangekocht voor de galeien.

De tweede categorie bestond uit gewone misdadigers, b.v. dieven, moordenaars, en anderen die niet wouen deugen en ook deserteurs.

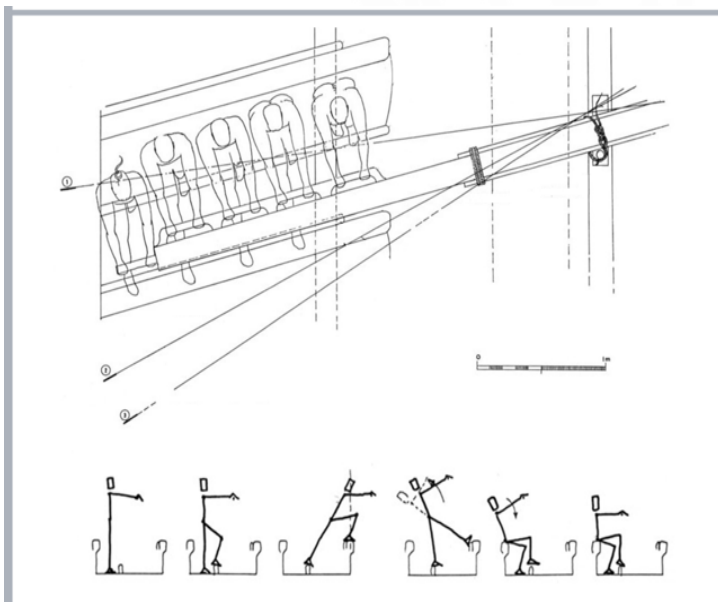
De derde categorie waren diegenen die om hun geloof op de galeien zaten. Dit waren de Hugenoten, protestanten. Zij werden altijd systematisch op de Franse galeien gezet als ze gepakt werden omdat ze het land wilden verlaten. Zij werden jaren later allemaal vrijgelaten op voorwaarde dat ze het land zouden verlaten, dat is wel zeer bitter natuurlijk, maar dat is een ander verhaal.

Te midden van de andere galeislaven, de misdadigers en andere ongeletterden, hadden de Hugenoten een aparte status : zij werden op een natuurlijke wijze gerespecteerd door de anderen. Het waren dikwijls zeer ontwikkelde mensen die alleen maar om hun geloof op de galeien zaten.

Als er een mis werd opgedragen, moesten ze aanvankelijk altijd hun mutsen afnemen, maar zij weigerden dat te doen. Het werd een principekwestie. Hard tegen hard. Nadat er in de loop van de tijd enkelen waren doodgemarteld, werd die verplichting toch na een aantal jaren afgeschaft.

De vierde categorie was een zeer klein aantal vrijwilligers, die voor een heel klein salaris roeiden. Zij waren de enige roeiers, die niet waren vastgeketend, de anderen waren dat wel, om het gevaar van mouterij te voorkomen.

Er waren ook matrozen aan boord die het dek spoelden en voor de zeilen en de ankers zorgden. En ook nog tientallen soldaten, er was héél veel volk aan boord, zo'n 450 man. Onder dit dek was een lage ruimte met voorraden.

Een boven aanzicht. Hier ziet u de "courroir", daar zaten de soldaten, één soldaat tussen twee riemen in. Verder ziet u een bank met vijf roeiers. Er waren 26 van deze banken aan stuurboord en ook aan bakboord, daarmee komt men op 260 man die roeiden.

U ziet hier een roerriem, voor een enkeling onder u is dit een roeispaan. Zo'n roerriem was 16 meter lang en hij woog 120 kilo, maar het gewicht was zo verdeeld, dat het deel binnenboord even zwaar was als dat buitenboord.

Er werd naar gestreefd dat elke riem dezelfde kracht zou produceren. Elke man werd dan ook nauwkeurig geselecteerd naar gelang van zijn postuur en kracht en hij kreeg zo zijn plaats op een bank toebedeeld.

Aan het eind zat altijd de Turk, de grootste en sterkste van de hele rij. Hij maakte deze bewegingen en ik kan u verzekeren dat dat zwaar werk was. Naast hem zaten de minder krachtigen tot het dichtst bij de rand van het schip, daar zaten de minst krachtigen, jonge jongens en grijsaards, zoals ik. En, om het even over onze brave predikanten te hebben, die zullen ook wel op die plaats gezeten hebben.

Alle galeislaven waren kaalgeschoren, om ze herkenbaar te maken. In de wintermaanden werkten ze aan de wal, ze mochten dan een eigen bedrijfje op de kade exploiteren, of ze mochten ook als werknemer bij een baas gaan werken. Voor een miniem salaris natuurlijk. Als er een wegluchtte, werden kerkklokken geluid en ging iedereen zoeken, hij kon gemakkelijk worden herkend aan zijn kale kop. Er stond een grote beloning op het aangeven van een gevluchte galeislaaf.

U ziet hier iets bijzonders. Hier is te zien dat de Turk een plukje haar bovenop zijn achterhoofd heeft. Het werd de moslims namelijk toegestaan daar een pluk haar te hebben want als hij doodging, dan kon Allah aan dat plukje haar de ziel van de man naar het paradijs slepen.

De mannen zaten zo dicht naast elkaar, dat ze de ellebogen niet naar opzij konden brengen, maar alleen langs het lichaam houden. Dit maakte het roeien er niet gemakkelijker op.

Ze sliepen, hangende op diezelfde banken, vastgeketend. Ze waren dan gehuld in een soort cape tegen de kou. Aan de wal afgemeerd, werd er een tent over het schip gespannen.

Wat kregen ze te eten ? Water en brood. Elke roeier kreeg bijna een kilo brood per dag. Maar daarnaast ook wel bonensoep en soms vlees en verse groenten. Galeien gingen nooit voor lange tijd op reis, hooguit drie dagen.

U hebt een idee gekregen van de onmenselijke omstandigheden waaronder de Franse galeislaven hebben geleefd.

In Nederland zijn er nooit galeien in gebruik geweest, er is hier teveel tij en teveel wind. En dat is maar goed ook, want ik heb het nog niet eens gehad over de sanitaire voorzieningen, die waren er niet, en de ondragelijke stank. Tijdens mijn onderzoek is mij duidelijk geworden dat het leven van Franse galeislaven echt heel erg afschuwelijk moet zijn geweest. In Frankrijk zijn galeien tot 1748 in gebruik gebleven.

In de Franse taal is het woord “galère” nog steeds een populair bijvoegelijk naamwoord en het betekent “verschrikkelijk moeilijk en vervelend”.

Nu ga ik het hebben over de 26 Hongaarse predikanten op de Spaanse galeien in Napels.

Zij waren op 8 mei 1675, na hun aankomst in Napels, voor 50 thalers per man verkocht aan de Spaanse onderkoning en de dag daarop ingeschreven in het register van gevangenen.

U zult zich wel afvragen of die ook zo'n ellendig leven hebben gehad als de Franse galeislaven.

Ik kan u geruststellen, dat is niet het geval. Hun leven is zeker zwaar geweest, maar minder zwaar dan dat van de Franse galeislaven. Dat kan ik afleiden uit verscheidene historische feiten.

Ten eerste, er waren sympathisanten in Napels die in het geheim protestants waren, met name een zekere Nicola Zaffini, een arts uit Venetië en vooral de gebroeders Welz, Georgius en Philippus Welz, plaatselijke kooplieden. Vanaf de maand september kwamen zij om de drie dagen als grote weldoeners bij de schepen en ze slaagden erin om eten en andere benodigdheden aan de predikanten te geven, om hun last te verlichten. De bewakers mochten dat natuurlijk niet toestaan, maar er werden telkens ook geschenken aan de commandant en de bewakers gegeven. De corruptie op de Franse galeien in Marseille was gigantisch, daar is overigens tot op de dag van vandaag nog iets van blijven hangen, en op de Spaanse galeien in Napels was het blijkbaar niet anders.

En na hun bevrijding verklaarde een van de predikanten aan de Ruyter dat ze altijd alles wat ze kregen onder elkaar hadden gedeeld.

Uit deze twee feiten is af te leiden dat ze ongetwijfeld van tijd tot tijd wel materiële hulp vanaf de wal kregen.

Ten tweede, er werden brieven geschreven door of namens de predikanten aan allerlei autoriteiten, waarin zij om hulp vroegen. De eerste brief werd reeds na een maand, op 6 Juni, verzonden. Gerard Brandt, de biograaf van de Ruyter, schrijft dat dominee Westhovius, de predikant van de "Eendracht", het vlaggenschip van de vloot van de Ruyter, twee brieven, in het Latijn geschreven, ontving op 20 december 1675 waarin de predikanten vroegen om bij de Spaanse autoriteiten hun bevrijding te bepleiten.

Zo blijkt dat ze heel wat meer vrijheid hadden dan de galeislaven in Frankrijk.

Waarschijnlijk werden ze door hun medegevangenen ook gerespecteerd, net als de Hugenoten op de Franse galeien. Ze staken intellectueel met kop en schouders boven de anderen uit. Zijzelf vonden het overigens vreselijk dat ze te midden van

misdadigers zaten, ja, zelfs nog erger, te midden van ongelovigen, zoals die Turken.

Natuurlijk hebben ze geleden onder het juk van de slavernij. Vooral het moment dat hun baarden werden afgeschoren, hebben zij ervaren als een enorme vernedering. Hun baarden waren namelijk de duidelijke tekenen van waardigheid bij de uitoefening van hun ambt.

Ze beklagden zich over het feit dat ze altijd blote voeten hadden en natuurlijk ook dat ze werden geslagen. Ze hadden gebrek aan kleding. En ze hadden honger.

Voordat ze op de galeien kwamen hadden ze al een jaar lang dwangarbeid verricht in verscheidene plaatsen in Hongarije. Hier in Napels moesten ze niet alleen roeien. Ze werden ook opnieuw als dwangarbeiders ingezet, ze moesten onder stokslagen allerlei zware lasten sjouwen zoals trossen, balken, ankers en dergelijke, vooral in de winter, als er veel minder gevaren werd.

Van de dertig predikanten die op 8 mei door de onderkoning waren gekocht, zijn er 4 op een of andere manier om het leven gekomen, hoe dat is gegaan weet ik niet, ik vond tegenstrijdige informatie daarover.

Maar in februari 1676 waren er in ieder geval nog 26 over.

Diegenen die het overleefd hadden werden na hun bevrijding over de Nederlandse schepen verdeeld en ze zijn na zes weken allemaal overgestapt op een Engels schip dat hen naar Venetië, naar de vrijheid, heeft overgebracht.

Ze hadden al die negen maanden op de galeien in permanente onzekerheid geleefd, of er ooit een eind aan hun beproeving zou komen. Die onzekerheid, die moet verreweg het ergste zijn geweest. Hoe lang gaat dit nog duren en zal er überhaupt ooit een einde aan komen. Niemand kon in de toekomst kijken. Want áls ze geweten hadden dat ze na negen maanden zouden worden bevrijd, dan zou het lang niet zo zwaar zijn geweest.

Hoe het ook zij, het belangrijkste is geweest dat ónze admiraal de Ruyter hen heeft bevrijd uit de slavernij.

Daarom staat er thans, terecht, een monument, een gedenknaald, ter ere van de Ruyter in de grote Hongaarse stad Debrecen.

Ik hoop dat u vragen voor mij hebt, graag voor in de pauz

Ik dank u voor uw aandacht.